จดหมายเหตุนครราชสีมา

———:o:———

พิมพ์สนองคุณ

เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น ณราชสีมา)

และ

เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณราชสีมา)

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗

คำนำ

พ.ต. หลวงรามฤทธิรงค์ (ราม มหาณรงค์ ณราชสีมา) และ น.ส. เบญจางค์ อินทโสพศ ณราชสีมา ผู้แทนเครือญาติในสกุลณราชสีมา ได้แจ้งความจำนงค์มายังกรมศิลปากร จะขอรับพิมพ์หนังสือเรื่องหนึ่ง เพื่อแจกเป็นวิทยาทานสนองคุณ แด่เจ้าพระยานครราชสีมา (ปึ่น ณราชสีมา) และเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณราชสีมา) ผู้เป็นบรรพบุรุษแห่งสกุลณราชสีมา

กรมศิลปากรเห็นว่า เจ้าพระยานครราชสีมา ๒ ท่านนั้นเป็นบุคคลสำคัญของนครราชสีมา ถ้าได้พิมพ์จดหมายเหตุนครราชสีมา จะเป็นการเหมาะสมกว่าเรื่องอื่น เพราะจดหมายเหตุนครราชสีมา เป็นเอกสารมีประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของนครราชสีมา ตลอดทั้งเป็นหลักฐานยืนยันให้ทราบเกียรติประวัติของบุคคลสำคัญในสกุลณราชสีมาบางท่าน ที่บากบั่นปฏิบัติราชการเป็นคุณแก่ชาติบ้านเมืองหลายประการ ผู้แทนเครือญาติในสกุลณราชสีมาเห็นชอบและพอใจรับพิมพ์ตามคำแนะนำของกรมศิลปากร

หวังว่าจดหมายเหตุนครราชสีมาที่จัดพิมพ์ขึ้นครั้งนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ให้ได้ทราบความสำคัญบางข้อที่ยังไม่เคยทราบ ส่งเสริมความรู้ที่มีอยู่แล้วให้ถูกถ้วนและกว้างขวางยิ่งขึ้น กรมศิลปากรขออนุโมทนาบุญมัยทานบริจาคของผู้แทนเครือญาติในสกุลณราชสีมา ซึ่งจัดพิมพ์จดหมายเหตุนครราชสีมาเป็นวิทยาทาน เพื่อปฏิการสนองคุณบรรพบุรุษแห่งสกุลณราชสีมา ขอผลแห่งบุญกุศลทั้งปวงนั้นจงสำเร็จเป็นทักษิณานุปทานกิจ ประสิทธิ์มนุญผลสมมโนรถทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๑๓ พฤษภาคม ๒๔๙๗

(ค)

บัญชีรูป

สารบาญ

จดหมายเหตุนครราชสีมา

ลำดับสกุล ณราชสีมา ฉบับร่าง

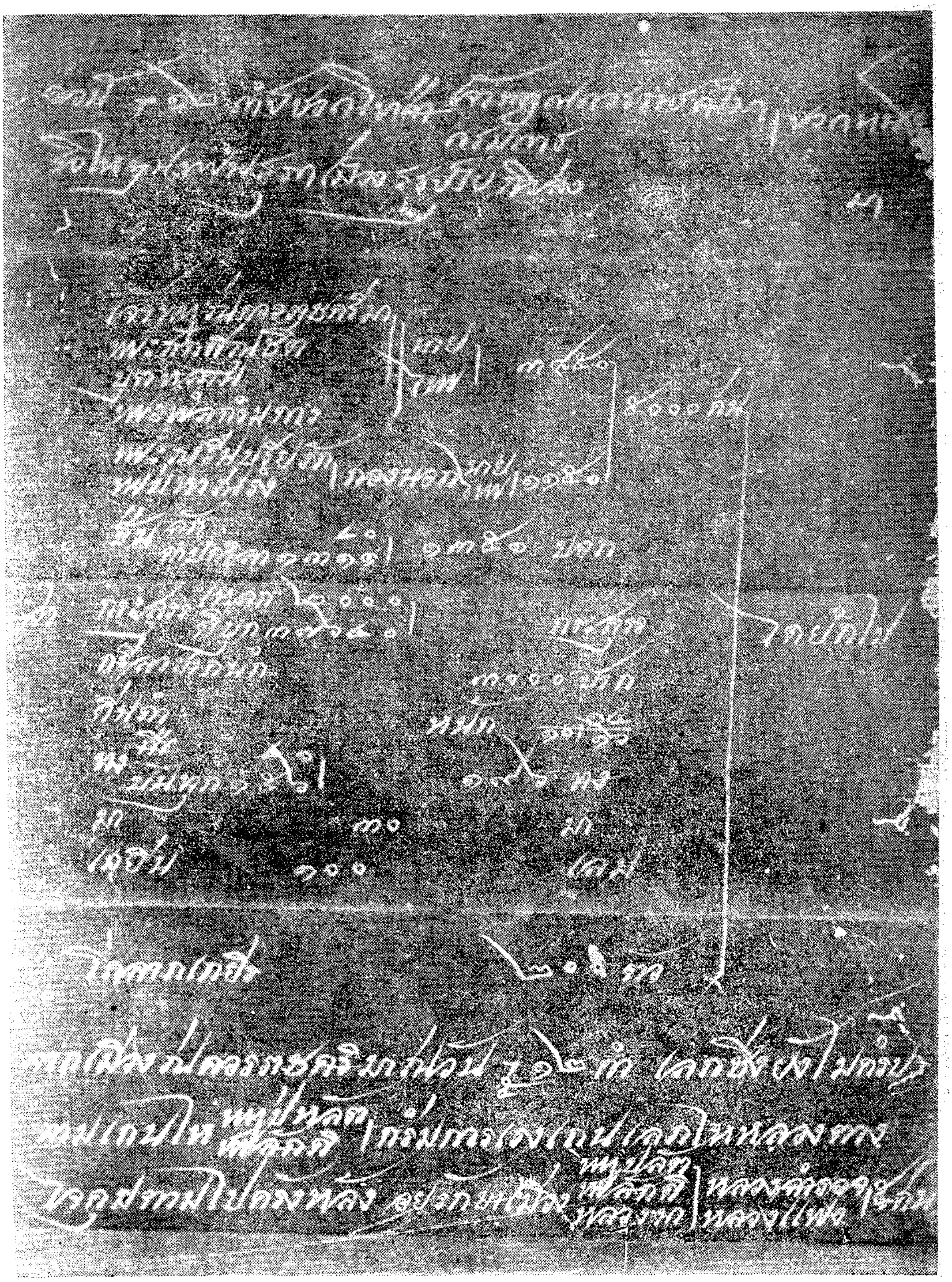
สายเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณราชสีมา)

แก้คำผิด

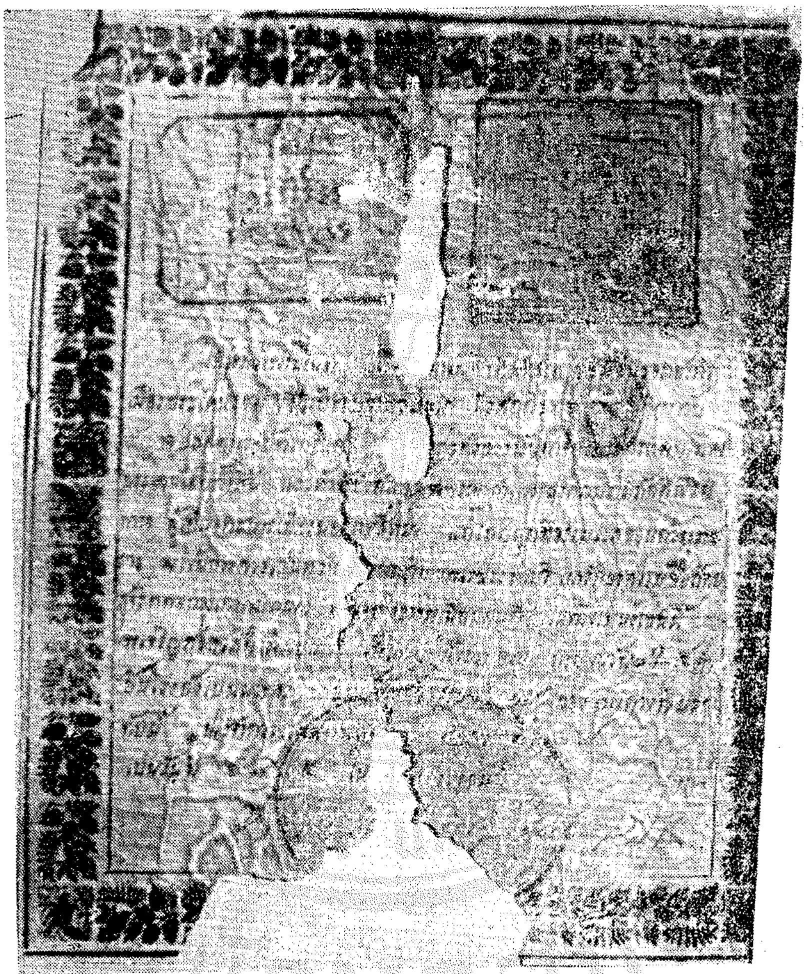
คำว่า	หน้า	บรรทัด	แก้เป็น
ขน ๑๐ ค่ำ	๑๕	๑๕	ขึ้น ๑๐ ค่ำ
กระดาษเงน	๒๗	๔	กระดาษเงิน
ขา ๆ	๓๑	๑๙	ข้า ๆ
วัน ๆ ค่ำ ๘	๔๕	๑๑	วัน ๆ ๘ ค่ำ
มหนตโทษ	๕๑	๘	มหันตโทษ
(น้อย รายณสุข)	๕๗	๑	(น้อย ณราชสีมา)
ครว	๖๐	๑๓	ครัว
พระราชบณฑร	๖๕	๙	พระราชบัณฑูร
(สงห์ สิงหเสนี)	๖๖	๑๓	(สิงห์ สิงหเสนี)
ทาน	๖๙	๑๖	ท่าน
ทง	๖๙	๑๖	ทั้ง
วิชัยชัทคะศรีสรากร	๗๒	๔	วิชัยชัทคะ ศรีสรากร
ทองพูนบรมราชบรรหาร	๘๑	๕	ทองพูน บรมราชบรรหาร
(เหลื่อม รายณสุข)	๙๘	๑๑	(เหลื่อบ รายณสุข)

คำว่า	หน้า	บรรทัด	แก้เป็น
เจริญรุงราษี	๙๒	๘	เจริญรุ่งราษี
เริ่น	๙๒	๑๘	เริ่ม
ญ. อม	๑๐๑	๑๐	ญ. อิ่ม
บุตรธดา	๑๐๒	๑๔	บุตรธิดา
อธินนทน์	๑๐๗	๑๓	อธินันทน์
ขุนศรี่สรรพ	๑๑๖	๑๐	ขุนศิริสรรพ
พันธุ์ คำ	๑๑๙	๑	พันธุ์ คำนพคุณ
ขุนไตรภพ	๑๒๗	๗	ขุนศรีไตรภพ
บุตร พ.อ.	๑๓๔	๓	บุตรธิดา พ.อ.
สายบว	๑๓๔	๘	สายบัว
อ. สังบ	๑๓๗	๖	อ. สังขะ
—	๑๓๘	๒๐	๔. ญ. รัชนี คชวงศ์
(ขา)	๑๔๓	๑๖	(ขำ)
ณราชสำ	๑๕๓	๙	ณราชสีมา
๗. ญ. เลี่ยม	๑๕๔	๑๗	๗. ญ. เลี่ยบ
เพ็ชร์ย้วย	๑๕๙	๑๐	เพ็ชร์ฮ้วย
จันทรประกอบ	๑๖๐	๒	จันทนประกอบ
พันโท อ่อง	๑๘๕	๑	พันเอก อ่อง

คำว่า	หน้า	บรรทัด	แก้เป็น
ญ. ดูกจันท์	๒๐๖	๕	ญ. ดูกจันทน์
นาศรัตน์	๒๐๗	๙	มาศรัตน์
อ.ท.	๒๑๙	๗	ว.ท.
บุตรธดา	๒๓๒	๑๒	บุตรธิดา
จิตรมาด	๒๓๔	๑๓	จิตรมาก
เรมอาชี่พ	๒๓๙	๖	เริ่มอาชี่พ
การเรี่ยง	๒๔๓	๔	การเรี่ยก
หญง	๒๔๗	๙	หญิง
แจ้ว	๒๕๖	๑๕	แล้ว
นพนธ์	๒๖๑	๑๓	นิพนธ์
ตะวันออก	๒๖๗	๗	ตะวันตก

ตัวอย่าง ต้นฉบับจดหมายเหตุนครราชสีมาที่พิมพ์ไว้ในหน้า ๒๓

สัญญาบัตรพระราชทานพระภักดีศรีสุริยเดช
(ทองดำ มหาณรงค์ ณราชสีมา)
ผู้สำเร็จราชการเมืองประโคนไชย
พ.ศ. ๒๔๑๐

จดหมายเหตุนครราชสีมา

คัดบอกในรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑๙ จ.ศ. ๑๑๘๘

หนังสือเจ้าเวียงจันทร์ เพี้ยพรหมาถือมาถึงกรุงเทพพระมหานคร

ณ วันเดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจออัฐศก

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ควรมิควร ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานโทษ ขอพระราชทานชีวิต

ด้วยอยู่ ณ วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีจออัฐศก[๑] เจ้าราชวงศ์ เชิญศุภอักษรขึ้นไปโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้า ๒ ฉบับ มีข้อความเป็นหลายประการ กับคำสัญญาอังกฤษ ๑๔ ข้อ แลว่าแม้นจะมีราชการมาจริง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็หวังพระทัยอยู่ที่ข้าพระพุทธเจ้า คงจะลงมาช่วยเป็นแน่ ถ้ามีศุภอักษรบอกข่าวราชการขึ้นไปเมื่อใด ก็อย่าให้ข้าพระพุทธเจ้าประมาทนอนใจอยู่ ให้เร่งกองทัพลงมาช่วยคิดราชการให้ทันท่วงทีโดยเร็วนั้น ข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้าใส่กระหม่อมทราบทุกประการแล้ว ราชการครั้งนี้ แต่อังกฤษเข้ามาลำเดียว ราษฎรก็ระส่ำระสายรวนเรอยู่ ด้วยว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ความเดือดร้อนบอบช้ำนัก เมืองใด ๆ จะไม่ได้ขายบุตร

---

๑ ปีจออัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๙

แตภรรยาก็ไม่มี ที่ทนได้ก็อยู่ ที่ทนไม่ได้ก็หลบหลีกหนีเข้าป่าหาที่พึ่งไม่ได้ บรรดาลาวทั้งปวงมีแต่จะหนีเข้ามาหาข้าพระพุทธเจ้า เหลือสติกำลังข้าพระพุทธเจ้าจะห้ามปรามไว้ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจะลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพพระมหานคร กราบทูลพระกรุณาชี้แจง เป็นแต่ข้าพระพุทธเจ้าคนเดียวเหลือสติกำลังข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลพระกรุณาคัดง้าง ถ้าแตพม่ายอมเข้าหาอังกฤษเหมือนศุภอักษรขึ้นไปโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้านั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าจะเป็นทัพกระหนาบ พม่าจะเป็นทัพบก อังกฤษจะเป็นทัพเรือ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้จัดให้เจ้าอุปราชไปอยู่เมืองร้อยเอ็ด เจ้าโถงอยู่เมืองสุวรรณภูมิ เจ้าป่าสักอยู่เมืองอุบลเพี้ยซ้ายอยู่เมืองหล่มสัก ตัวข้าพระพุทธเจ้าอยู่เมืองนครราชสีมาเกลือกว่าจะมีราชการเอาคน จึงจะได้ทันท่วงที จะโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าจัดกองทัพลงมารักษาพระองค์อยู่ ณ กรุงเทพพระมหานครข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานรับใส่เกล้า ฯ จัดลงมาหมื่นหนึ่ง คนหัวเมืองลาวทั้งปวงก็ทรงทราบอยู่ในบัญชีสักทุกประการ คนเมืองนครราชสีมากับคนเมืองข้าพระพุทธเจ้ายังอยู่นอกนี้ พอจะทำราชการฉลองพระเดชพระคุณได้ จะรับทัพอังกฤษครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานรับใส่เกล้า ฯ คิดจะให้มีทัพผี จึงจะรับทัพอังกฤษได้สนัดทัพผีนั้น ส่วยเขมรจะได้สองหมื่นเศษ จะไม่ให้คนเก่าต้องหนักมือ

ถ้าผู้ใดไม่อยู่ในบังคับข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานเอาเข้าเบ็นราชการให้จงได้ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะคิดเบ็นทรยศจากใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น ขอพระราชทานอย่าให้ทรงพระดำริถึงเบ็นอันขาดทีเดียว ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจะลงมาเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงเทพพระมหานครครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำการละเมิดนอกพระราชโองการ โทษข้าพระพุทธเจ้าถึงสิ้นชีวิต ต่อข้าพระพุทธเจ้าได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสำเร็จแล้วเมื่อใด ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอพระราชทานลงมาเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ให้เจ้าราชวงศ์ลงมาแจ้งราชการ

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะโปรด ขอพระราชทานกราบทูลพระกรุณาใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนยี่ แรม ๑๔ ค่ำ ปีจออัฐศก[๑]

---

๑ ปีจออัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๙

คัดบอกในรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑๙ จ.ศ. ๑๑๘๘
วันศุกร เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำปีกุนนพศก พญาปลัดเมือง นครราชสีมา ให้ขุนโอฐถือหนังสือบอกลงมาถึงค่ายหลวง ขุนโอฐกลับไปโคราช

ข้าพเจ้า พญาปลัด พญายกกระบัตร หลวงพิชัย หลวงเมือง กรมการเมืองนครราชสีมา บอกลงมาว่า ด้วยอยู่ ณ วันเดือน ๓ แรม ๗ ค่ำปีจออัฐศก เจ้าเวียงจันทร์เข้ามาถึงเมืองนครราชสีมา เจ้าเวียงจันทร์ให้หาพญายกกระบัตร หลวงสัสดี หลวงเมือง หลวงนา หลวงนรา หลวงปลัดเมืองพิมายออกไป เจ้าเวียงจันทร์ว่ากับกรมการว่า ถ้าผู้ใดมิยอมไปด้วยเจ้าเวียงจันทร์ ๆ จะฆ่าเสียให้สิ้น แล้วจะกวาดเอาครัวขึ้นไปเวียงจันทร์ กรมการกลัวจึ่งยอมเข้าด้วยเจ้าเวียงจันทร์ เจ้าเวียงจันทร์ให้กองทัพไล่ครัวนอกเมืองในเมืองออกแล้วแต่งกองทัพคุมครัวยกไป ครั้นกรมการจะบอกข้อความลงมา กลัวเจ้าเวียงจันทร์จะฆ่ากรมการจึ่งพาครอบครัวยกไปตั้งอยู่ ณ บ้านตุมเขา เจ้าเวียงจันทร์เก็บเอาปืนหลวงไปสิ้น ครั้น ณ วันเดือน ๔ ข้าพเจ้ามาแต่บ้านจงกัน ข้าพเจ้าไปเฝ้าเจ้าเวียงจันทร์ ๆ ว่าครอบครัวยกไปแล้วให้ข้าพเจ้ายกไปตามครัว ณ เมืองเวียงจันทร์ ข้าพเจ้ายกไปทันครัว

ณ บ้านปราสาท พญายกกระบัตร หลวงเมือง หลวงวัง หลวงนา หลวงนรา หมื่นศรีธนรัตน หลวงปลัดพิมาย เข้ามาหาข้าพเจ้ากับกรมการ ปรึกษาพร้อมกันให้ไล่ครัวเข้ามาตั้ง ณ บ้านสำริดแขวงเมืองพิมาย ข้าพเจ้ากรมการได้บอกข้อความให้ขุนพลถือลงมาบอกกองทัพยกขึ้นไปช่วย ก็หาเห็นกองทัพยกขึ้นไปไม่ ครั้น ณ วันเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ เจ้าเวียงจันทร์ให้ยกกองทัพประมาณพันเศษไปตีชิงเอาครัว ข้าพเจ้ากรมการกับหมื่นศรีธนรัตน หลวงปลัดพิมาย พระณรงค์เดชะ เกณฑ์กำลังครัวได้ ๕๐๐๐ เศษยกออกรบ ตีกองทัพเจ้าเวียงจันทร์แตก ข้าพเจ้ากรมการฆ่ากองทัพเจ้าเวียงจันทร์ตายประมาณ ๑๐๐ เศษ ครั้น ณ วันเดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ เจ้าเวียงจันทร์แต่งให้เจ้าสุทธิสาร บุตร คุมคนประมาณ ๖๐๐๐ เศษ ยกไปตีข้าพเจ้ากรมการอีก ข้าพเจ้ากรมการกับหมื่นศรีธนรัตน หลวงปลัดพิมาย พระณรงค์เดชะ ยกออกตีกองทัพเจ้าสุทธิสารแตก ข้าพเจ้ากรมการฆ่ากองทัพเจ้าสุทธิสารตายประมาณ ๑๐๐๐ เศษ ได้ปืนเชลยศักดิ์ ๕๐ บอก ครั้นข้าพเจ้ากรมการพระหลวงขุนหมื่นจะยกเข้าตีเจ้าเวียงจันทร์ เกลือกกองทัพเจ้าอุปราชเจ้าป่าสัก จะยกกองทัพมากวาดครัวไป ข้าพเจ้ากรมการจึ่งงดอยู่คอยกองทัพหลวงขึ้นไป ข้าพเจ้ากรมการจึ่งบอกให้ขุนโอฐ หมื่นวอ ถือลงมารับพระราชทานกองทัพหลวงยกขึ้นไปโดยเร็ว ข้าพเจ้ากรมการกับหมื่นศรีธนรัตน หลวงปลัดพิมาย